
Pauli Arola

Vuosisadan koulumuistot keruukohteena

Minun koulumuistoni -hanke

Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura toteutti 1.1.–31.12.2013 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston kanssa Minun koulumuistoni -nimisen keruuhankkeen. Sen kohteena olivat yleissivistävän ja ammatillisen koulun oppilaiden, opettajien, koulun muun henkilökunnan ja kouluhallinnon virkamiesten koulumuistot. Hankkeella haluttiin tallentaa koulun muuttumista koskevaa muistitietoa, jonka tavoittaminen muutamien vuosikymmenien kulluttua käy mahdottomaksi. Aloitteen tekijä oli Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura. Seurassa toivottiin muistitietoa keräämällä saatavan tietoa koulun muuttumisesta toisen maailmansodan jälkeisenä aikana.¹

Kerätyt muistot peittävät lähes kokonaisen vuosisadan. Ne kattavat toista maailmansotaa edeltäneen ajan, sotavuodet ja sotien jälkeisen ajan aina 1980-luvulle saakka. 1990- ja 2000-luvun suuret muutokset, kuten tietotekniikan tulo kouluun, maahanmuuttajien saapuminen sekä siirtyminen kurssimuotoiseen ja luokattomaan lukioon, jäävät vähemmälle huomiolle.² Kerätty aineisto palvelee muiden muassa koulusta ja kasvatuksesta kiinnostuneita etnologian, folkloristiikan, historian, kasvatustieteen ja sosiologian tutkijoita. Jotta keruu olisi hyödyksi eri aloille, sitä ei suunniteltu minkään tutkimusalan tai suuntauksen valmiin kysymyksenasettelun mukaiseksi.

Tässä artikkelissa esitellään Minun koulumuistoni -keruun aineistoa ja jäsennetään sitä koulun muuttumista koskeneiden tavoitteiden mukaisiksi teemoiksi. Teemat voivat auttaa aineiston käyttäjiä arviomaan sen käyttökelpoisuutta omiin tarkoituksiinsa. Teemojen tar-

Taulukko 1. Muistitiedon luovuttajat

1. Muistitiedon luovuttajat				
Syntymävuosi	Miehiä	Naisia	Yhteisöjä	Yhteensä
1910-1919	0	1	0	1
1920-1929	13	20	0	33
1930-1939	24	59	0	83
1940-1949	22	67	0	89
1950-1959	8	20	0	28
1960-1969	0	5	0	5
1970-1979	0	2	0	2
1980-1989	0	2	0	2
1990-1999	0	0	0	0
Tieto puuttuu	6	10	1	17
Yhteensä	73	187	1	261

Lähde: KRA KOULU

kastelunäkökulma on historian ja muiden yhteiskuntatieteiden, mutta vähemmän perinteentutkimuksen mukainen.

Muistot, luovuttajat ja muistelijat

Minun koulumuistoni -keruu kohdistui pääasiassa suomenkieliseen väestöön. Se tuotti päättymiseensä mennessä 4715 sivua muisteluaineistoa, joka oli peräisin 261:ltä tietojen luovuttajalta. Toisinaan luovuttaja saattoi toimittaa arkistoon myös muilta peräisin olevaa muistitietoa.

Työn lähtökohta oli keruukehotus, muistelun tueksi laadittu esite ja oma motivaatio osallistua keruuseen.³ Avainasemassa keruussa on aina muisteleva ihminen itse. Muistellessaan hän kertoo omia kokemuksiaan, joilla on hänelle erityinen merkitys. Kertojan taustatiedot ilmaisevat tutkijalle muun muassa hänen syntymäaikansa ja asuinpaikkansa. Muutamissa tapauksissa puuttuvat tiedot pystytään päättelemään. Keruuvastauksista käy ilmi, mitä ajallista vaihetta kirjoittaja muistelee ja mitä paikkakuntaa tai oppilaitosta muistot koskevat.

Koulumuistojen perustana olevaa subjektiivista kokemusta värittää usein myönteinen tai kielteinen tunne. Kaikista koulussa syntyneistä muistijäljistä vain osa valikoituu muistoiksi. Muistellut asiat

eivät avaudu ihmisille samalla tavalla. Joskus jopa fiktio muuttuu muistoiksi, joita on vaikea erottaa todellisista tapahtumista.⁴ Samat asiat voi myös kertoa eri tilanteissa eri tavoin ja jopa muistaa eri tavoin. Muistot syntyvät vasta, kun niitä työstetään muistoiksi. Vaikka koulumuistoja voi pitää muiden muistojen tavoin historiallisesti rakentuneina, ne eivät ole muuttumattomia. Varsinkin muistoille annettu merkitys muuttuu elämänkaaren aikana, elämäntilanteiden vaihtuessa ja yhteiskunnan muuttuessa.⁵

Minun koulumuistoni -keruun luovuttajista vanhimmat osallistujat, jotka olivat oma-aloitteisesti kirjoittaneet muistojaan, ovat syntyneet 1920 -luvun alussa. Syntymäajan mukaan luokiteltuna eniten luovuttajia on 1920-luvulta 1940-luvun lopulle. Keruuseen osallistuessaan he olivat vähintään 64-vuotiaita eli eläkeiässä. Työikäisten muistelmat ovat vähemmistönä. 1960-luvulla tai sen jälkeen syntyneitä luovuttajia on melko satunnaisesti. Seitsemäntoista luovuttajan syntymäaika ei ole tiedossa.

Luovuttajien enemmistö, 187 henkeä, on naisia. Miehiä on 73 eli noin 28 % luovuttajista. Mukana on myös nimimerkki, joka asiayhteyden perusteella voitiin kuitenkin tulkita naiseksi. Luovuttajien joukossa on myös yksi yhteisö.⁶

Ammatti luokiteltiin luovuttajan antamien tietojen perusteella. Jos ammatteja oli useita, ammattina pidettiin viimeisintä ammattia, jossa luovuttaja näyttää työskennelleen tai ammattia, joka on ollut hänelle leimallinen. Luovuttajien antamiin ammattitietoihin sovellettiin Tilastokeskuksen vuoden 2010 ammattiluokitusta. Ammattitietoja jouduttiin jonkin verran tulkitsemaan, koska muistelijoiden antamat tiedot olivat epätarkkoja eivätkä ne aina soveltuneet Tilastokeskuksen ammattinimikkeisiin. Asiayhteys ratkaisi, mihin luokkaan esimerkiksi ammattinimike ”emäntä” sijoitettiin, oliko kysymys maatalousyrittäjästä vai suurkeittiön emännästä. Luovuttajien antamien tietojen perusteella 33 henkilölle ei pystynyt löytämään ammattinimikettä.⁷

Luovuttajien suurimpia ammattiryhmiä ovat erityisasiantuntijat (esimerkiksi lakimiehet, opettajat, toimittajat), joita on 110 ja asiantuntijat (esimerkiksi maa- ja kalatalousteknikot, sairaanhoitajat, toimistosihteerit), joita on 26. Johtajia (esimerkiksi hallintojohtajat, opetusalan

johtajat, toimitusjohtajat) on 18. Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijöitä (esimerkiksi pankkitoimihenkilöt, kirjastotyöntekijät, postinkantajat) on 16 ja palvelu- ja myyntityöntekijöitä (esimerkiksi lentoemännät, lähihoitajat, myyjät) 17. Muita ammattiryhmiä on selvästi vähemmän.⁸

Ammattijakautuman perusteella suuri osa keräykseen osallistuneista luovuttajista oli tottunut työssään kirjalliseen ilmaisuun. Keruutapa ei suosinut muistelijoina, joille sellainen oli vierasta. Kun keräys oli suunnattu kaikille yleissivistävän ja ammatillisen koulun kanssa tekemisissä olleille, asiantuntijaluokkaan päätyi melkoinen määrä opettajia. Luovuttajien joukossa oli kolme opiskelijaa, joista yksi sijoittui sivutyönsä mukaiseen ammattiluokkaan ja kaksi muuta tuntemattomaan ammattiin.

Alueellisesti luovuttajia on jokseenkin tasaisesti Etelä-, Länsi- sekä Itä- ja Pohjois-Suomen tilastollisilta suuralueilta. Jos Helsingin ja Uudenmaan luovuttajamäärä laskee yhteen Etelä-Suomen luovuttajien määrän kanssa, 112 eli lähes 43 % luovuttajista on peräisin Uusikaupunki – Hämeenlinna – Padasjoki – Heinola – Kouvola – Savitaipale – Rautjärvi -linjan eteläpuolelta. Suuremmaksi tuoprosenttiosuus kasvaa vain 1940–1949 syntyneissä, joissa etelän osuus nousee vajaaseen 47 %:iin. Helsingin ja Uudenmaan osuus ei ole lukumääräisesti suuri, vaikka se suuralueita yhdistämällä sellaiselta näyttääkin.⁹ Luovuttajien asuinpaikat noudattavat yleisen väestökehityksen suuntaa, väestön painopisteen siirtymistä kasvukeskuksiin ja Etelä-Suomeen. Useimpien muistelemakouluaika sijoittui kuitenkin maaseudulle.

Muistelijoiden ikäjakautuma on laveampi kuin luovuttajien. Iäkään keräyksen muistelija, jonka tiedot on tallennettu haastattelemalla häntä ennen keruuta, oli syntynyt vuonna 1903. Nuorimmat muistelijat olivat syntyneet vuonna 1998.¹⁰

Koska osa luovuttajista lähetti myös muiden muistelijoiden tekstejä, kokoelmaan kertyi yhteensä 404 henkilön muistelmia. Pari henkilöä liitti mukaan myös muistoja omien lastensa koulunkäynnistä. Lapsia ei kuitenkaan pidetty itsenäisinä muistelijoina, vaan heidän muistonsa tulkittiin osaksi vanhempien muistelukerrontaa. Jos kaikista muistelijoina poistetaan eri luovuttajien tallentamat yhteisöjen kuten koululuokkien tai riemuylöppilaiden muistot, jää jäljelle 311 muistelijaa, jotka ovat seuraavassa analyysin kohteina.¹¹

Oppilaat, opettajat ja koulun muu henkilökunta muistelijoina

Lähes kaikki 311 muistelijaa, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, muistelevat omia oppilasaikojaan. Ylivoimaisesti suurin muistelemisen kohde on kansakoulu. Muutamissa tapauksissa muistelija kertoo maaseudun supistetusta kansakoulusta, yhdessä tapauksessa kierto-koulusta ja muutamassa tapauksessa valmistavasta koulusta. Peruskoulumuistoja on 1960 -luvulla syntyneillä, kun he olivat vielä oppivelvollisuusiässä kotikunnan siirtyessä 1970 -luvulla peruskouluun.¹²

Varhaiset koulumuistot tuntuvat olevan tärkeimpiä. Kansakoulun jatkuoluokat jäävät selvästi ala- ja yläkansakoulun varjoon. Oppikouluun pyrkiminen tulee ajankohtaiseksi erityisesti 30- ja 50 -luvun koulumuistoissa, kun oppikoulujen määrä kasvoi. Ammattikoulua ja lukiota muistellaan myös jonkin verran, mutta niistä ei kirjoiteta yhtä paljon kuin keskikoulusta. Jonkin verran muistelijat kertovat muista jatko-opinnoistaan.¹³

Mitä varhaisemmista koulukokemuksista on puhe, sen merkittävämpiä ne tuntuvat muistelijoilta itselleen olevan, mutta mitä pitempään koulua käytiin, sen pienempi merkitys annetaan varhaisemmille kouluvuosille. Ilmeisesti uudet kokemukset syrjäyttävät vanhat, kun koulusta tulee ovi tulevaisuuteen.

Muistelihoista 103 oli toiminut jossain vaiheessa opetustehtävissä. Näistä 74 on naisia ja 29 miehiä. Kaikista ei voi tietää, onko heillä opettajankoulutusta vai ei. 25 opetustyötä tehnyttä ei muistele työraansa, vaikka muistelee muuten omaa koulunkäyntiään.

Opettajina toimineet luokiteltiin toimenkuvansa perusteella. Kansakoulunopettajia ja peruskoulun luokanopettajia on 32. Todelisuudessa heitä on kuitenkin enemmän, koska erityisopettajiksi ja opinto-ohjaajiksi itsensä kouluttaneilla kuudella opettajalla oli usein pohjana luokanopettajan opinnot.¹⁴ Aineenopettajiksi luokiteltiin kansalaiskoulun, keskikoulun, peruskoulun ja lukion opettajat, joilla oli opetettavanaan jokin erikoistumisaine. Heitä on yhteensä 42.

Opettajien jakautuvat hajanaisesti eri oppiaineisiin. Opettaja saattoi siirtyä työuransa uusiin tehtäviin, esimerkiksi johonkin aineeseen erikoistuneeksi luokanopettajaksi, luokanopettajasta aineenopettajaksi

tai rehtoriksi. Neljän opettajan oppiaineesta ei ole tietoa, mutta asiayhteyden perusteella heidät tunnistettiin aineenopettajiksi. Suurimmat aineenopettajaryhmät ovat yksitoista vieraiden kielten opettajaa, kuusi äidinkielenopettajaa, kuusi historian ja yhteiskuntaopin opettajaa sekä neljä biologian ja maantiedon opettajaa. Kuuden opettajan kouluaste tai oppilaitosmuoto jäi epäselväksi. Yleissivistävässä koulussa suurin yhtenäinen muistelijaryhmä koostuu siis luokanopettajista.¹⁵

Ammattioppilaitosten opettajia on kahdeksan, vaikka heidän osallistumisestaan keruuseen epäiltiin vähäiseksi. Heissä on eri alojen ihmisiä puutarhaopettajasta ravintotalouden opettajaan. Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen opettajia on seitsemän, mutta heidän toimenkuvansa jäivät yleissivistävää ja ammatillista koulutusta käsitelleen keräyksen ulkopuolelle. Näihin seitsemään ei lueta yliopistojen harjoittelukoulujen opettajia. Varhaiskasvattajia opettajiin kuuluu kolme, kansalaisopistoissa tai vastaavissa laitoksissa työnsä tehneisiin viisi.

Rehtoreita joukkoon mahtuu viisi. Heitä oli useammassa opettajaryhmässä eivätkä omana luokkana edellä olevassa laskelmassa. Varsinaisia kouluhallinnon virkamiehiä on yksi, ellei mukaan lasketa kolmea kouluneuvosta, joita Jouko Kauranne haastatteli 1980 -luvulla.¹⁶ Opettajankouluttajina, esimerkiksi harjoittelukouluissa toimineita opettajia, on kolme. Lisäksi muutama opettaja muistelee työtään peruskoulun siirtymisvaiheen ohjaavana opettajana.

Vaikka oppilaat muistelevat koulun muuta henkilökuntaa, vahtimestareita, keittäjiä ja siivoojia, opettajat muistelevat enemmän oppilaitaan kuin henkilökuntaa. Koulun muu henkilökunta taas muistelee työnsä lisäksi opettajia ja oppilaita. Muun henkilökunnan määrä jää kuitenkin hyvin pieneksi. Varmoja tapauksia on kuusi ja viisi näistä on kansakouluissa keittäjinä, siivoojina ja vahtimestareina toimineita naisia, jotka olivat syntyneet 1930-luvulla ja työskennelleet pienissä maalaiskouluissa. Muuan kertoja muistelee, että hänen perheensä hoiti keittäjän ja siivoojan tehtäviä.¹⁷

Mitä keräykseen osallistujat muistelevat

Useimmat muistelmat ovat henkilökohtaisia keruukehotuksen inpiroimia vapaamuotoisia muistoja. Vain viisi muistelijaa vastaili val-

Taulukko 2. Oman koulunkäynnin muisteleminen

2. Oman koulunkäynnin muisteleminen	
Syntymäaika	Muisteltu koulu-aika
1920-1929	1920 -luvun loppupuolelta 1940 -luvulle
1930-1939	1930 -luvun loppupuolelta 1950 -luvulle
1940-1949	1940 -luvun loppupuolelta 1960 -luvulle
1950-1959	1950 -luvun loppupuolelta 1970 -luvulle
1960-1969	1960 -luvun loppupuolelta 1980 -luvulle
1970-1979	1970 -luvun loppupuolelta 1990 -luvulle
1980-1989	1980 -luvun loppupuolelta 2000 -luvulle
1990-1999	1990 -luvun loppupuolelta 2010 -luvulle

Lähde: KRA KOULU

miisiin kysymyksiin. Muutamat liittivät vastauksiinsa erilaisia dokumentteja tai kuvia.¹⁸ Osa muistelijoina lähetti valmiin painotuotteen, johon he olivat koonneet muistitietoa muuta tarkoitusta varten. Osa heistä oli erilaisissa muistelu- tai kirjoittajapiireissä työstänyt muistelukeskustajiin. Joukossa oli muutamia runoja tai novelleja. Joillakin kirjoittajilla oli selvästi ollut tavoitteena muistelmien kirjoittaminen, mutta kun kustantajaa ei löytynyt, he luovuttivat aineistonsa arkistoon. Jotkut kirjoittivat omia jälkeläisiään varten. Harvat kuitenkin pohtivat omaa motiiviaan kirjoittamiseen.¹⁹ Useat vastaajat olivat kuitenkin tottuneita kirjoittamaan, osa oli jopa toiminut Kansanrunousarkiston vastaajaverkoston jäsenenä.

Koulumuistojen keruussa yhden vuosikymmenen aikana syntyneet muistelivat koulunkäyntiä kahden vuosikymmenen ajalta. Vuodesta 1921 eli oppivelvollisuuslain säätämisestä alkaen noin seitsenvuotiaana aloitettu kaksivuotisen alakansakoulu jatkui nelivuotisena yläkansakouluna. Tämän jälkeen koulu jatkui kaksivuotisenä jatkokouluna, jonka korvasi vuoden 1957 kansakoululaista lähtien kansalaiskoulu.²⁰ Oppikoulun menttiin yleensä kansakoulun neljänneltä luokalta. Keskikoulu ja lukio veivät 8–9 vuotta.²¹ Kansakoulun tai kansalaiskoulun jälkeisen ammattikoulutuksen pituus vaihteli lyhyistä kursseista pariin kolmeen vuoteen, mutta joskus koulutus saattoi olla pitempi. 1970 -luvun koulunuudistuksessa kansa-, kansalais- ja keskikoulu yhdistyivät yhdeksänvuotiseksi peruskouluksi.²² Hiukan

3. Oman työuran muisteleminen	
Syntymäaika	Muisteltu työssäoloaika
1920-1929	1940 -luvulta 1990 -luvulle
1930-1939	1950 -luvulta 2000 -luvulle
1940-1949	1960 -luvulta 2010 -luvulle
1950-1989	1970 -luvulta keruuajankohtaan

Lähde: KRA KOULU

kaavamaisesti ilmaistuna oppilaana vietettyjä kouluvuosia muistellaan keruuaineistossa seuraavasti:

Opettajien koulutuksen pituus vaihteli. Esimerkiksi keskikoulu-pohjaisissa seminaareissa opettajat valmistuivat viidessä vuodessa. Ylioppilaspohjaisissa seminaareissa ja opettajakorkeakouluissa opettajaksi valmistuttiin vuodessa tai kahdessa, kunnes luokanopettajakoulutus siirtyi 1970 -luvulla yliopistoihin ja seminaarien toiminta lakkautettiin. Oppikoulujen opettajat koulutettiin (ns. harjoitusaineiden opettajia lukuun ottamatta) pääasiassa yliopistoissa, mikä kesti tutkinnon suorittamisen ja opetusharjoittelun viemän vaihtelevan pituisen ajan, arviolta 4–6 vuotta, joskus pitempäänkin.²³

Muihin koulun tehtäviin, keittäjiksi vahtimestareiksi ja siivoojiksi, rekrytoitiin ihmisiä, joilla ei useinkaan ollut erityistä ammattikoulutusta, mutta tiedettiin uutteriksi ja työkykyisiksi. 1900 -luvun lopulla ja 2000 -luvulle tultaessa koulujen työtehtävät muuttuivat entistä vaativammiksi. Samalla henkilöstön koulutusvaatimukset kasvoivat. Jos koulussa työskennelleiden opettajien ja muun henkilökunnan työura kesti 65 -vuotiaaksi, työvuodet ulottuivat noin neljälle vuosikymmenele.²⁴

Koulumuistot jäsentyvät useaksi teemaksi

Kouluaan muistelevat kertovat kotipaikkakunnastaan, vanhemmista, koulumatkoista ja koulun fyysisestä miljööstä. He kertovat koulupihan leikeistä, koulutovereista, pukeutumisesta, kiusaamisesta, opetusvälineistä ja koulutarvikkeista. Paljon kerrotaan opettajista, kou-

lukurista ja rangaistuksista, urheilukilpailuista, koulumenestyksestä, kouluruokailusta, eri oppiaineista ja koulun juhlista. Myös koulukirjastot ja terveydenhuolto saavat huomiota osakseen. Muistelijat välittävät kokemuksiaan ja niihin liittyviä tunteita, joista tuntuu tulleen monen samaa kokeneen koulutoverin yhteistä omaisuutta.²⁵

Kulloisenkin tutkimusintressin mukaan keruuaineistoa voi jäsentää eri tavoin. Aineistosta on tässä artikkelissa poimittu viisi teemaa, jotka jäsentävät muistoja suhteessa koulun ja yhteiskunnan muuttamiseen. Vaikka ne yksinkertaistavat muistitiedon hahmottamista, ne kietoutuvat myös toisiinsa. Teemat mahdollistavat muistelussa ilmeväen jatkuvuuden tarkastelemisen. Esimerkiksi sotia edeltäneenä aikana syntyneet saattoivat vielä 1990 -luvulla olla työelämässä ja kantaa nuoruuden kokemuksia mukanaan.²⁶

Teemoja voi nimittää väljästi ”kertomuksiksi”.²⁷ Niissä muistellaan köyhyyttä, opettajia, kovaa kuria, sotaa ja sota-ajan evakkolasten kohtaloita, opintietä ja koulun sekä yhteiskunnan suurta muutosta. Tässä artikkelissa teemoja ei tutkita lähemmin eikä yritetä etsiä selitystä niiden yksityiskohdille. Jokainen teema vaatii oman tarkastelunsa.

Ensimmäinen teema: Muistelijat kertovat suuresta köyhyydestä. Oman kouluaikeansa muistelijat kertovat pitkistä koulumatkoista, koulukortteereista, asuntoloista, köyhyydestä, joka pakotti turvautumaan kunnan apuun, kouluruokailusta, vertailusta parempiosaisiin ja siitä, miten eri seikat estivät oppikouluun pyrkimisen. Elämän kohokohtia olivat pienet ilot, koulun juhlat, erityisesti odotettu kuusijuhla. Köyhyyskertomuksia on 1920 -luvulta 1950 -luvulle syntyneillä.²⁸

Toinen teema: Muistelijat kertovat opettajistaan. Opettaja on jäänyt mieleen sekä kannustajana, ja hyvänä esikuvana, mutta myös rankaisijana, nöyryyttäjänä jopa oppilaittensa pahoinpitelijänä. Vanhemmat arvostivat opettajaa. Kovan kurin kohteena olivat oppilaat, mutta myös opettajia ja koulun henkilökuntaa valvottiin tiukasti. Opettajakertomuksia on kaikilla kouluaikeansa muistelleilla. Kertomuksia kovasta kurista on 1920 -luvulta 1960 -luvulle syntyneillä.²⁹

Kolmas teema: Kertomus opintiestä sisältää muistoja siitä, pitikö kansakoulusta mennä työhön vai pyrkiä oppikouluun tai ammattikouluun. Oppikoulu ja ammattikoulu merkitsivät siirtymistä uuteen

ympäristöön. Opintiehen kuuluvat myös opiskelun epäonnistumiset ja koulutien katkeamiset pettymysten, perheen kriisien tai ansiotyöhön menon vaikutuksesta. Muistelijat kertovat myös uudelleen aloittamisen mahdollisuudesta, epäonnistumista korvaavista kokemuksista ja opiskelusta varttuneemmalla iällä. Opintietä koskevia muistoja on eniten 20 -luvulta 50 -luvulle syntyneillä.³⁰

Neljäs teema: Kertomus sodasta ja evakkoelämästä lyö leimansa suureen osaa aineistoa. Itsensä evakoiksi identifioivia on 18. Sotaan tai sen jälkiselvittelyihin liittyviä muistoja on usealla muistelijalla. Sodasta eivät kärsineet vain ne, jotka joutuivat itse sodan uhreiksi, vaan sodan ja siirtoväen kokemukset koskettivat kaikkia muitakin, esimerkiksi niitä, jotka saivat koulutovereikseen siirtoväkeä, osallistuivat sota-ajan talkoisiin, kärsivät sota-ajan jättämistä jäljistä ja kapinoivat sota-ajan arvoja vastaan. Sodan ja evakkovuosien muistot tuntuvat aineistossa 1920 -luvun lopulla syntyneistä aina 1960 -luvulla syntyneisiin saakka.³¹

Viides teema: Kertomus yhteiskunnan suuresta muutoksesta lyö leimansa 1950 -luvulta 1990 -luvulle syntyneiden muistelijoiden teksteihin. Vanhempien muistelijoiden teksteissä ne ilmenevät haluna verrata omaa nuoruutta kirjoittamisaikaan, jolloin kaikki on toisin kuin ennen. Muutamat suhtautuvat nuoruuteensa nostalgisesti. Kouluajan jälkeiset korvaavat opiskelukokemukset tuovat iloa osalle muisteliijoista, kun he huomaavat koulun muuttuneen.³²

Entiset oppilaat muistelevat koulun muuttumista, sodan jälkeistä elintason nousua, nuorisokulttuurin tuloa ja kapinointi koulun edustamia auktoriteetteja sekä isänmaallista ideologiaa vastaan.³³ Opettajat muistelevat koulujärjestelmän muuttumista, peruskoulun syntymistä, sen aiheuttamaa kilpailua ja syrjäseutujen tyhjenemistä, jonka vaikutuksesta opettajia siirtyi Etelä-Suomeen uusiin oloihin.³⁴

Menneisyyden ja nykyisyyden välinen dialogi

Teemat eivät katkea vuosikymmenittäin tai sukupolvittain. Esimerkiksi köyhyyskertomuksia on 50-luvulla syntyneillä yhtä lailla kuin 20 -luvulla syntyneillä. Suuri muutos ei kosketa vain yhtä ikäkohorttia, vaan se pyyhkäisee läpi koko yhteiskunnan ja jättää jälkensä jo-

kaiseen ikäluokkaan tai ihmisryhmään. Teemat kietoutuvat toisiinsa ja niiden sisällöt voivat eri vuosikymmenillä jonkin verran muuttaa muotoaan.

Teemat kertovat muistelijoiden kokemasta yhteiskunnan elinkeino- ja väestörakenteen muuttumisesta, maan vaurastumisesta, yhteiskunnan kriisikausista, arvojen ja asenteiden muuttumisesta sekä koulujärjestelmän sopeutumisesta yhteiskunnan muutoksiin. Kuvaavaa muisteltujen muutosten suuruudelle on se, että muistelijoina valtaosa oli aloittanut koulunkäyntinsä maalla, mutta muistellesaan asui jo asutuskeskuksessa.

Muutokset saavat neljä muistelijaa pohtimaan intensiivisemmin kouluaikinsa tai nuoruusvuosiensa merkitystä. Yksitoista kertoo entisten oppilaiden tai opiskelutoverien tapaamisista, joissa koulu- ja opiskeluaika yhdistää muistelijoina.³⁵ Entisen koulutalon tai kouluajan merkittävän miljööön purkamisen tai sen käyttötarkoituksen muuttuminen herättää seitsemässä muistelijassa nostalgisia ajatuksia.³⁶

Oman kouluaikinsa pettymysten tai epäonnistumisten korjaavia kokemuksia tai opiskelun uudelleen alkamisen oli kokenut 15 muistelijaa. Neljä muistelijaa pohtii ajankohtaisia kouluelämän tapahtumia omien kokemustensa pohjalta.³⁷ Koulun muisteleminen koetaan eletyn menneisyyden ja nykyhetken välisenä dialogina, kokemusten merkityksen pohdintana, vaikka muistelijat eivät sitä aina erikseen mainitsekaan.

Viitteet

Minun koulumuistoni -aineisto on Kansanrunousarkistossa (KRA), joten arkiston nimeä ei viitteissä toisteta. Kokoelman nimi, diaarinumero, muistelijan sukupuoli ja syntymävuosi ilmoitetaan tarvittaessa.

¹ Arola, P.- Löfström, J. 2011, 114–115. Minun koulumuistoni -keräyksen suunnitelmassa keruu haluttiin valtakunnalliseksi ja siihen toivottiin mukaan useita toimijoita. Suomalaisen Kirjallisuuden seuran ohella yhteistyötä tehtiin Saamelaisarkiston kanssa, joka järjesti oman vuonna 2015 päättyneen muistitiedon keruun. Muut arvioivat resurssinsa riittämättömiksi. Helsingin kaupunginmuseon, Saamelaisarkiston, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkis-

- ton, Svenska Litteratursällskapet Folkkultursarkivin sekä Suomen romanivai-
kuttajien kanssa käydyt sähköposti- ja puhelinkeskustelut vuosina 2012–2015.
Aikaisempaa kouluun tai siihen väljästi liittyvää muistitietoa on esim. Folkkul-
tursarkivin, Kansanrunousarkiston ja Toimihenkilöarkiston kokoelmissa.
- 2 Esim. KOULU 117–123 nainen s. 1936; 1569 nainen s. 1938; 218–219 mies s. 1947.
 - 3 Minun koulumuistoni -keruuesite ja tiedotteet. Ajoittain folkloristit kutsuivat keruuhanketta kilpakeruuksi. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura ei sitä kuitenkaan sellaisena pitänyt, vaikka 15 muistitiedon luovutta-
jaa palkittiin 28.10.2014 SKS:ssa pidetyssä seminaarissa. Vrt. Pöysä, J. 2006, 223–226.
 - 4 Fingerroos, O. – Peltonen, U-M. 2006, 8–9; Salmi-Niklander, K. 2006, 199–205; Fiktio-
n muuttumisesta muistoiksi: Varpio, Y. 2006, 99, 103 ja 116.
 - 5 Säntti, J. 2004, 177–183; Fingerroos, O. – Haanpää, R. 2006, 32–36; Kalela, J. 2006, 83–85.
 - 6 KOULU 1269–1270 ei tunnistetietoja; 86–116.
 - 7 Tilastokeskus. Ammattiluokitus 2010.
 - 8 Tilastokeskus. Ammattiluokitus 2010, ammattiluokat.
 - 9 Tilastokeskus. Tilastolliset suuralueet 2014, kunnat.
 - 10 KOULU 86–116 14 peruskouluikäistä nuorta s. 1998; 1583–1586 nainen s. 1903.
 - 11 KOULU 1595–1628, 1890–1902, 1922, 1975–2027, 2155–2156 ja 2378–2379.
 - 12 Esim. KOULU 630–638 nainen s. 1960.
 - 13 KOULU 141 mies s. 1937; 448–452 mies s. 1928; 1679 nainen s. 1932; 2184
nainen s. 1935.
 - 14 Esim. KOULU 1190–1200 nainen s. 1943; 1292–1315 nainen s. 1930.
 - 15 Luokanopettajatkaan eivät olleet täysin yhtenäinen ryhmä: Opettajien pohja-
koulutus oli erilainen. He olivat valmistuneet seminaareista, opettajakorkea-
kouluista tai yliopistoista. Opettajiksi pyrkiviin kohdistuneet odotukset muut-
tuivat ajan mittaan. Simola, H. 1995, passim. Jauhiainen, A. – Rinne, R. 2012.
 - 16 KOULU 1072–1131.
 - 17 KOULU 1912 nainen s. 1934.
 - 18 KOULU 1067–1071, 2091–2096, 2113–2137, 2138–2141, 2142–2146.
 - 19 Esim. KOULU 701–733 mies s. 1929; 1466–1479 nainen s. 1932.
 - 20 Halila, A. 1950, 19; Syväoja, H. 2009, 22–27 ja 40–44.
 - 21 Kiuasmaa, K. 1982, 47, 628–639 ja 645–649.
 - 22 Ahonen, S. 2012, 149–153 ja 160; Laukia, J. 2013, 106, 131–135, 163–166 ja
240–244; Klemelä, K. – Vanttaja, M. 2012, 190.
 - 23 Nurmi, V. 1979, 63–92; Jauhiainen, A. – Rinne, R. 2012, 106–131 esittelee laajas-
ti koulun ammattiryhmien aseman kehitystä koulujärjestelmän muuttuessa.
 - 24 Tämä perustuu olettamukseen, että työura jatkuu ainakin 60–65 -vuotiaaksi.
 - 25 KOULU passim. Teemoja selkeytti tutustuminen Kirsti Salmi-Niklanderin ja
Pia Olssonin pitämän Helsingin yliopiston Kirjoitetun muistitiedon tutkimus-
prosesseja -kurssin esseemateriaaliin, joka perustuu koulumuistokeräykseen.

- ²⁶ Esim. KOULU 2521–2596 nainen s. 1939. Opiskeltuaan 1950 -luvun ja 1960 -luvun taitteessa seminaarissa muistelija työskenteli kansakoulunopettajana, aineenopettajana, peruskoulun lehtorina ja apulaisrehtorina ja jäi eläkkeelle vuonna 1999.
- ²⁷ ”Kertomusta” voi pitää useaa tieteenalaa yhdistävänä viitekehyksenä: Kalela, J. 2002, 124–127; Kalela, J. 2006, 83–85; Peltonen, M. 2006, 146–149; Ukkonen, T. 2006, 189–195; Salmi-Niklander, K. 2006, 199–205. Vrt. Hänninen, V. 2000, passim.
- ²⁸ Esim. KOULU 351 ja 364 mies s. 1927; 334 nainen s. 1952; 1154–1159, nainen s. 1952
- ²⁹ Esim. KOULU 340 mies s. 1927; 2311 mies s. 1928; 2808 nainen s.1948; 2827–2828 mies s. 1948.
- ³⁰ Esim. KOULU 440–447 nainen s. 1935; 817 nainen s. 1941.
- ³¹ Esim. KOULU 2448 mies s. 1930; 1363–1367 nainen s. 1932; 1965 nainen s. 1937.
- ³² Esim. KOULU 435–439 nainen s. 1946; 630–638 nainen s. 1960; 1232–1235 nainen s. 1945; 1253–1261 nainen s. 1949; 1629–1634 nainen s. 1948; 2458–2460 nainen s. 1953.
- ³³ Esim. KOULU 128–177 mies s. 1947; 2289–2299 nainen s. 1951.
- ³⁴ Esim. KOULU 241–310 nainen s. arviolta 1940; 453–456 nainen s.a; 3019–3038 nainen s. 1932.
- ³⁵ Esim. KOULU 526–531 nainen s. 1937; 777–795 nainen s. 1946; 1750–1786 nainen s. 1934; 2289–2299 nainen s. 1951.
- ³⁶ Esim. KOULU 2597–2643 nainen s. 1941; 2827–2829 mies s. 1948; 3039–3045 nainen s. 1936.
- ³⁷ Esim. KOULU 2393–2398 nainen s. 1966.

Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Kansanrunousarkisto (KRA), Helsinki

Minun koulumuistoni -keruun aineisto KOULU 1.1.2013–31.12.2013

Tekijän hallussa

Helsingin kaupunginmuseo, Saamelaisarkisto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkisto, Svenska Litteratursällskapetets Folkkultursarkiv, Suomen romanivaikuttajat ja Suomen Romaniyhdistys ry, sähköposti- ja puhelinkeskustelut 2012–2014

Helsingin yliopiston Kirjoitetun muistitiedon tutkimusprosesseja -kurssin esseet

Minun koulumuistoni -keruun esitteitä ja tiedotteita

Minun koulumuistoni -keruun suunnitelma 2012

Minun koulumuistoni, kutsuseminaarin ohjelma 2013
 Minun koulumuistoni, päätösseminaarin ohjelma 2015
 Tilastokeskus (<http://stat.fi>)
 Ammattiluokitus 2010
 Tilastolliset suuralueet 2014

Kirjallisuus

- Ahonen, Sirkka 2012. Yleissivistävä koulutus hyvinvointiyhteiskunnassa. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa: Kettunen, P. – Simola, H. (toim.), Tiedon ja osaamisen Suomi. Helsinki: SKS, 144–179.
- Arola, Pauli – Löfström, Jan 2011. Keruukohteena päiväkotit ja koulumuistot. *Kasvatus & Aika* 2011:5, 114–115.
- Fingerroos, Outi – Haanpää, Riina 2006. Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa: Fingerroos, Outi. – Haanpää, R. – Heimo, A. – Peltonen, U-M (toim.), Muistitietotutkimus. Tietolipas 214. Helsinki: SKS, 7–24.
- Fingerroos, Outi – Peltonen, Ulla-Maija 2006. Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa: Fingerroos O. – Haanpää, R. – Heimo, A. – Peltonen, U-M (toim.), Muistitietotutkimus. Tietolipas 214. Helsinki: SKS, 25–48.
- Halila, Aimo 1950. Suomen kansakoululaitoksen historia IV. Oppivelvollisuuskoulun alkuvaiheet 1921–1939. Suomen tiedettä 3,4. Helsinki: WSOY.
- Hänninen, Vilma 2000. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. *Acta Universitatis Tampereensis* 696. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Jauhiainen, Arto – Rinne, Risto 2012. Koulu professionaalisenä kenttänä. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa: Kettunen, P. – Simola, H. (toim.), Tiedon ja osaamisen Suomi. Helsinki: SKS, 105–143.
- Kalela, Jorma 2002. Historiantutkimus ja historia. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalela, Jorma 2006. Muistitiedon näkökulma historiaan. Teoksessa: Fingerroos, O. – Haanpää, R. – Heimo, A. – Peltonen, U-M. (toim.), Muistitietotutkimus. Tietolipas 214. Helsinki: SKS, 67–92.
- Kiuasmaa, Kyösti 1982. Oppikoulu 1880–1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun. Oulu: Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen.
- Klemelä, Kirsi – Vanttaja, Markku 2012. Ammatillinen koulutus. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa: Kettunen, P. – Simola, H. (toim.), Tiedon ja osaamisen Suomi. Helsinki: SKS, 182–202.

-
- Laukia, Jari 2013. Tavoitteena sivistynyt kansalainen ja työntekijä. Ammattikoulu Suomessa 1899 -1987. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Nurmi, Veli 1979. Opettajankoulutuksen tähänastinen kehitys. Helsinki: WSOY.
- Peltonen, Matti 2006. Mikrohistorian lajit. Teoksessa: Fingerroos, O. – Haanpää, R. – Heimo, A. – Peltonen, U-M. (toim.), Muistitietotutkimus. Tietolipas 214. Helsinki: SKS, 145–171.
- Pöysä, Jyrki 2006. Kilpakirjoitukset muistitietotutkimuksessa Teoksessa: Fingerroos, O. – Haanpää, R. – Heimo, A. – Peltonen, U-M. (toim.), Muistitietotutkimus. Tietolipas 214. Helsinki: SKS, 221–244.
- Salmi-Niklander, Kirsti 2006. Tapahtuma, kokemus ja kerronta. Teoksessa: Fingerroos, O. – Haanpää, R. – Heimo, A. – Peltonen, U-M. (toim.), Muistitietotutkimus. Tietolipas 214. Helsinki: SKS, 199–220.
- Simola, Hannu 1995. Paljon vartijat. Suomalainen kansanopettaja valtiollisessa kouludiskurssissa 1860-luvulta 1990 -luvulle. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 137. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Syväoja, Hannu 2009. Kansalaiskoulu 1958–1981. Työ- ja kansalaiskasvatusta koulunuudistuksen rinnalla. Jyväskylä: Kansalaiskoulun perinnekerho.
- Säntti, Janne 2004. Muistin ja menneisyyden välisestä suhteesta. Teoksessa: Löfström, J. – Rantala, J. – Salminen, J. (toim.), Esseitä historiallis-yhteiskunnallisesta kasvatuksesta. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 2. Helsinki: Helsingin yliopisto, 169–186.
- Varpio, Yrjö 2006. Väinö Linnan elämä. Helsinki: WSOY.